

Att identifiera negativa effekter av undervisning på engelska – så att vi kan undvika dem

Jean Hudson
Karina Vamling

Sammanfattning

Uppsatser skrivna av svenska studenter, undervisade på antingen svenska eller engelska, uppvisar inte någon tydlig skillnad enligt en studie i Malmö. Det aktualiserar frågor om sammanhang för språket, till exempel hur undervisning och kurslitteratur samverkar, liksom om motiv för valet av språk. Vem studenten är och syftet med utbildningen avgör också hur utbildning på engelska bör utformas för att utbildningen ska hålla hög kvalitet. Undervisningsspråket måste ses ur flera perspektiv: institutionernas, lärarnas och studenternas.

Inledning

Många studenter med svenska som modersmål väljer att studera kurser med undervisning på engelska. I vårt bidrag diskuterar vi studenternas språkval och vilka eventuella negativa effekter som kan uppstå vid undervisning på engelska för svenska studenter. Diskussionen sker mot bakgrund av en komparativ studie av svenska studenters uppsatsskrivande på engelska och svenska som vi genomför vid Malmö högskola, där ett flertal grundutbildningar erbjuds på engelska.

I flera år har några av våra kandidatutbildningar (Internationell migration och etniska relationer, Freds- och konfliktvetenskap, Mänskliga rättigheter, Internationella relationer m.fl.) erbjudits parallellt på svenska och engelska med liknande upplägg. Det har i regel också varit samma lärare som har undervisat på båda utbildningarna. Detta utgör ett intressant material just för jämförelser av hur utbildningarna fungerar på de två språken, vilka för- och nackdelar som framkommer.

I vår studie har vi begränsat oss till svenska studenters C- och D-uppsatser på svenska respektive engelska inom ämnet Internationell migration och etniska relationer (IMER). Vi har främst studerat uppsatsernas språkliga kvalitet med olika statistiska mått.

Vårt inlägg i debatten om eventuella negativa effekter av undervisning på engelska inom svensk högre utbildning tar avstamp dels i resultaten som studien hittills visat, dels i våra ackumulerade erfarenheter under tio års tid i en

parallelspråkig utbildningsmiljö på området kultur och samhälle, Malmö högskola. Men först några ord om själva studien inom ASES-projektet.

Akademiska studier på engelska och svenska (ASES)

Forskningen inom studenters skrivande på L1 (modersmål) och L2 (senare inlärt språk) har hittills mest inriktats på jämförande studier av infödda och icke-infödda talares akademiska skrivande, där infödd har varit synonymt med engelsktalande. Typiska resultat från en sådan undersökning är att

...advanced nonnative English-speaking students in U.S. universities employ excessively simple syntactic and lexical constructions, such as *be*-copula as the main verb; predicative adjectives; vague nouns; and the public, private, and expecting/tentative verbs, at median frequency rates significantly higher than those found in basic texts by native English speakers. (Hinkel, 2003)

För den som inte är språkvetare kan de parametrar som räknas upp i citatet verka ytliga. Det har emellertid visat sig i undersökning efter undersökning att sådana kvantitativa mått såsom ordlängd, meningslängd och ordklassfrekvens är goda indikatorer på grad av sofistikerad i olika texter (jfr. Biber 1988). Dessutom har exempelvis Sällström Randsalu (2007) relativt nyligen visat att det föreligger en statistiskt signifikant korrelation mellan framgång i ansökningar om forskningsmedel och antalet prepositionsfraser i ansökningstexten. Det är naturligtvis välkänt att korrekt användning av prepositioner i engelska innebär stora svårigheter för icke-infödda talare. Emellertid är det inte bara en fråga om rätt val mellan *on* och *at* i en viss situation. Prepositionsfraser tillför texten struktur och djup på ett effektivt sätt jämfört med tyngre omskrivningar. Det är på denna nivå av språklig komplexitet som icke-infödda talare har problem med att skriva mer sofistikerade texter på engelska. Det är därför inte förvånande att avancerade skribenter som behärskar sådana strategier klarar av att skapa innehållstäta men strukturellt smidiga texter medan många icke-infödda talare aldrig når samma behärskning. (Notera dock att detta förhållande även gäller texter skrivna på svenska, som ju är ett språk som har stora likheter med engelska i fråga om grammatiska strukturer.)

Syftet med ASES-projektet är att tillämpa sådana språkvetenskapliga metoder vid studiet av uppsatser som skrivits av infödda talare av svenska och inom denna grupp jämföra de texter som skrivits på svenska och på engelska. Materialet omfattar ett 40-tal uppsatser (ca en halv miljon löpord) med samhällsvetenskaplig inriktning. Vi har valt att fokusera på C-uppsatserna eftersom de utgör ett viktigt kvalitetsmått i utvärderingssammanhang. Uppsatsen är, så att säga, kronan på verket i studentens utbildning.

Medan komparativa studier av L1- och L2-texter skrivna på engelska har visat att texterna skrivna av icke-infödda är språkligt sett torftigare än de

inföddas, finner vi i vårt material förvånansvärt få skillnader mellan texterna skrivna på engelska och svenska. Exempelvis finns en tendens till något större variation i ordförrådet i de svenska texterna, men samtidigt är snittbetyget högre för de engelska texterna.²

Resultatet av undersökningen sätter frågan om hur man undviker negativa effekter av undervisning på engelska i ett annat ljus, särskilt om man tar i beaktande hela den kontext där texterna produceras.

Några grundläggande frågor som infinner sig är:

- Kan det vara så att övergången från vardagsspråk till akademiskt språk är ett större problem än övergången från svenska till engelska?
- Studenter som läser på svenska laborerar med två språk samtidigt – de läser på engelska, skriver på svenska, och har salsundervisning och diskussioner på svenska. Står de därför inför en kognitiv 'tyngre' uppgift än de som studerar enbart på engelska?
- De studenter vars texter vi undersökt har gjort ett medvetet val av studiespråk. Vad vet vi om deras förväntningar och förutsättningar?
- Ett lyckat utredningsarbete kring hur man undviker eventuella negativa effekter av undervisning på engelska inom svensk högre utbildning förutsätter att vi arbetar i ett helhetsperspektiv, där även positiva effekter lyfts fram.

Vilka är de viktigaste faktorerna att ta hänsyn till?

Den första frågan kan te sig mindre relevant i relation till temat för konferensen, då den inte i första hand gäller hur man undviker negativa effekter av undervisning på engelska. Vi menar dock att den hänger samman med de allmänna förutsättningarna för framgång i akademiskt skrivande.

Det är inte kontroversiellt att hävda att en stor del yngre och medelålders svenskar har goda färdigheter i engelska, särskilt vad gäller informell och muntlig kommunikation. I detta avseende skiljer de sig från många L2-talare av engelska vars skriftliga produktion har studerats i jämförelser med infödda engelsktalandes texter (se ovan). Dessa L2-talare av engelska och våra svenska studenter står dock inför samma utmaningar och krav i sin utbildning: att tänka kritiskt och skriva akademiskt.

Hur identifierar vi de negativa effekterna?

Då vi diskuterar effekterna av undervisning på engelska är det viktigt att ha ett helhetsperspektiv och se till både studentens lärandeperiod och den följande yrkesverksamheten. För att ringa in eventuella negativa effekter är en central fråga: *Vilken verklighet är det vi utbildar studenterna för?* Man bör överväga vad som är positivt och negativt utifrån ett övergripande perspektiv.

2. Studien kommer även att omfatta en undersökning av hur studenternas texter skiljer sig från akademiska texter skrivna av infödda talare på svenska respektive engelska.

Det är givet att olika grupper av studenter har olika behov och olika planer på inriktning i sin framtida yrkesverksamhet. En del studenter har fokus på den svenska marknaden, på arbete i mindre företag, lokala organisationer och administration, andra tar sikte på utlandsjobb, internationella organisationer och storföretag (i Sverige) medan vissa studenter menar att det är allmänt meriterande att ha studerat på engelska oberoende av yrkesinriktning.

Vilka studenter väljer då att läsa på engelska bland dessa olika studerande-grupper? I de två sistnämnda grupperna är valet att studera på engelska kopplat till planer för den framtida yrkesverksamheten. För studenter med denna inriktning är engelska således inte enbart ett studiespråk, utan har samtidigt en kompetenshöjande funktion.

Dessa studenter har en god motivation till att följa undervisning på engelska. För att undervisningen verkligen ska bli kompetenshöjande och studenterna ska kunna nå upp till lärandemålen är det av stor vikt att lärarna – som i de flesta fall inte har engelska som modersmål – får tillräckligt stöd för att undervisa på engelska. En effekt av att erbjuda undervisning på engelska är att det skapar ett större resursbehov.

För att undvika negativa effekter behöver vi sålunda analysera fenomenet undervisning på engelska ur olika perspektiv och på olika nivåer.

Institutionsperspektivet

En viktig fråga som institutionen måste ställa sig är: *Varför har vi kurser med undervisning på engelska?* Institutionens motivering för detta kan vara att kursen eller programmet har en utpräglad internationell inriktning, att utbildningen bedöms vara attraktiv för utländska studenter eller att man menar att ett kursutbud på engelska bidrar till institutionens internationalisering.

Då man i planeringsstadiet överväger att ge en kurs eller ett program på engelska kan just internationaliseringsuppdraget väga tungt. Men vad betyder detta för institutionen? Kommer det att innebära att det kommer fler studenter utifrån? I så fall måste de kommande avgifterna för utländska studenter tas i beaktande. Detta för också med sig krav på en avsevärd förbättring i student-service och anpassning till den internationella marknaden.

Frågan ”varför” är oerhört viktig, eftersom svaret utgör grunden för all den planering som behövs för att skapa en attraktiv och lyckad utbildning. Utformningen av kursen kommer att vara annorlunda om det inte är utländska studenter som är den primära målgruppen utan det handlar om att erbjuda attraktiva utbildningar för studenter som önskar sig ett framtida yrkesliv utomlands, alternativt ett yrke inom Sverige med en inbyggd kompetens att kunna verka på en internationell arena.

Om man vet varför man ger en utbildning på engelska kan man skapa koherens i utbildningen, beträffande allt från inträdeskrav och information till presumtiva studenter, till lärandemål och betygskriterier. Även marknadsföringen berörs av svaret på denna fråga.

En noggrann *konsekvensanalys* bör åtfölja varje beslut att anordna utbildning på engelska. I detta sammanhang är flera aspekter relevanta. Hur säkras de sökandes intressen? Generellt sett är svaret på denna fråga detsamma för hela vårt utbildningsutbud: tydlighet. Det faktum att utbildningen är på engelska bör ingå i lärandemålen under rubriken ”Kunskap och färdigheter”, med åtföljande beskrivning av lärandeformer och examinationskrav. Konsekvensanalys bör givetvis även göras av olika kostnader och satsningar i form av kompetensutveckling för lärare, actionsplan med mera.

Rekommendation: Det bör finnas en tydlighet i besluten varför man väljer att erbjuda en viss utbildning på engelska, vilken målgrupp den riktar sig till och vilken relation den har till studenternas framtida yrkesverksamhet. I förekommande fall bör man även skriva in engelskan i lärandemålen.

Lärarperspektivet

Att gå in i undervisning på engelska innebär för många svenskspråkiga lärare en ny situation med nya och annorlunda krav. Förberedelser inför undervisningen liksom genomgång av uppgifter och tentamina blir mer tidskrävande.

Något som dock kan vara lättare vid undervisning på engelska är att det ofta finns en utarbetad fackterminologi. I synnerhet i nya discipliner kan terminologin på svenska vara dåligt utarbetad och ännu inte etablerad. Man kan som lärare också behöva lägga viss undervisningstid på att hjälpa studenterna med terminologiska motsvarigheter på svenska och engelska då kurslitteraturen delvis är på engelska, delvis på svenska.

När det gäller handledning och examination av uppsatser har icke-infödda lärare generellt sämre förutsättningar språkligt sett för att bedöma studenternas prestationer på engelska. Här är det intressant att reflektera över huruvida lärarnas olika språkliga känslighet på svenska respektive engelska har något större genomslag i bedömning och betygssättning. Är det så att stilistiken inte spelar någon avgörande roll? Hur bedöms en uppsats som inte är idiomatiskt helt korrekt? Detta är en fråga som är viktig för uppsatser på såväl engelska som svenska (där långt ifrån alla har svenska som modersmål). Detta aktualiserar frågan att det behövs noggrant utarbetade kriterier för bedömning.

Att genomföra undervisning på engelska kräver mer tid och resurser, men även för den enskilda läraren krävs vana vid att uttrycka sig på engelska och god kompetens i språket. Om institutionen väljer att erbjuda kurser på engelska bör man också vara beredd på att man kan behöva genomföra olika kompetenshöjande insatser.

Rekommendation: En institution som erbjuder undervisning på engelska bör göra det möjligt för berörda lärare att åka på en utbytetermin med hälften forskning och hälften undervisning. En sådan vistelse ger läraren inskolning i en engelsktalande akademisk undervisningsmiljö och större trygghet i sin lärarroll med undervisning på engelska. Inslaget av forskningstid skulle göra utlandsvistelsen attraktiv och ge läraren erfarenhet av en internationell

forskningsmiljö. Viktigt är också att en sådan kompetenshöjning ska vara meriterande.

Student- och lärandeperspektivet

Med utgångspunkt i en av våra enkätundersökningar kan vi notera att studenterna i den studerade populationen oftast har gjort ett medvetet språkval. Man väljer engelskan antingen för att förbättra sin engelska samtidigt som man studerar IMER eller därför att man planerar inför en karriär på den internationella arenan. De som väljer att studera på svenska gör det oftast därför att de känner sig säkrare med svenskan. Att man tänker arbeta lokalt uppges ibland som svar hos denna grupp, men karriärvalet nämns inte lika ofta som i den ”engelska” gruppen.

På frågor om kurslitteraturen är de engelska studenterna i stort sett nöjda med litteraturen. Däremot svarar den svenska gruppen övervägande negativt: eftersom de fick välja språk från början, förväntar de sig svenskspråkig litteratur. Detta resultat aktualiserar en aspekt av engelska inom högre utbildning som hittills haft en tämligen låg profil i debatten, det vill säga förekomsten av engelskspråkig litteratur på grundutbildningsnivå. Möjligen är den starka reaktionen mot detta en följd av att studenterna fick välja språk från början? Men det finns all anledning att ta upp detta till vidare diskussion eftersom engelskspråkig litteratur utgör en källa till negativa effekter även då undervisningen bedrivs på svenska. Man kan med fog påstå att engelskspråkig litteratur är *mer* problematisk i detta fall, eftersom studenterna förmodligen inte funderar medvetet och i förväg kring sina egna förutsättningar att klara av det. Generellt sett kan man anta att studenter som söker till kurser på engelska har gjort denna bedömning och har bättre förkunskaper i engelska. Studenterna behöver alltså vägledning redan *innan* de söker till utbildningar som ges helt eller delvis på engelska, genom tydliga anvisningar i kursbeskrivningar och hänvisning till studievägledning om de är tveksamma inför sitt val. Diagnostiska prov är också att rekommendera.

Ytterligare en aspekt på engelskspråkig kurslitteratur inom utbildningar på svenska har redan nämnts inledningsvis: den kognitiva bördan kan antas öka vid språkväxling inom ramen för utbildningen. Detta är ett område som kräver mer forskning på det lokala planet, det vill säga vid svenska universitet och högskolor där undervisning erbjuds på engelska. Forskning i engelsktalande länder av icke-infödda talares inläring är inte jämförbar av flera skäl.

Studenter som väljer engelska som studiespråk har rätt att förvänta sig stöd i sitt akademiska skrivande, liksom de som väljer svenska. De bör också ges ett erkännande av mervärdet av sin utbildning genom formulering av lärandemål och bedömningskriterier som inkluderar den språkliga dimensionen. Detta, jämte ett tydligt uttalat mål att förbereda sig för en internationell karriär, ser vi som positiva effekter av undervisning på engelska.

Rekommendation: Det är viktigt med tydlig information till presumtiva studenter; vad förväntas av dem? Beskriv tröskelnivån för språklig kompetens,

inte som ”engelska B” utan i konkreta termer, förslagsvis med en frivillig diagnostisk test i läs- och skrivförmåga, samt förståelse efter att ha hört en talad framställning. Testerna kan läggas ut på webben. De rättas inte individuellt utan förses med olika svarsalternativ och kommentarer. Studenterna skulle på detta sätt få en god chans att själva bedöma sina förutsättningar att klara kursen innan de söker in. Vidare föreslår vi att akademiskt skrivande lyfts in som en integrerad del av kurser och program på engelska.

Avslutande kommentarer

Vi har problematiserat frågan om negativa effekter av undervisning på engelska och pekat på frågans komplexitet. Det är inte enbart fråga om att ge studenterna och lärarna stöd i engelska. För att genomföra en lyckad utbildning med undervisning på engelska är det avgörande att ta hänsyn till både institutionens, lärarnas och studenternas behov och förutsättningar.

Diskussionen i vårt bidrag utgår ifrån den parallellspråkiga utbildningsmiljön på kultur och samhälle, Malmö högskola, med företrädesvis samhällsvetenskapliga utbildningar. Ämnen av olika karaktär kan erbjuda olika svårigheter vid undervisning på engelska. Ämnen som bygger på förståelse av och resonemang kring abstrakta mentala modeller kan förväntas ställa högre krav på studenternas språkliga kompetens än mer empiriskt inriktade kurser. Då förståelsen av texters övergripande struktur står i centrum blir också pedagogens roll en annan. Jämför här exempelvis inläring av modeller inom filosofi och kemi. Man kan alltså förvänta sig varierande risker för negativa effekter vid undervisning på engelska inom olika ämnesområden.

Ytterligare en annan situation föreligger då kurser enbart erbjuds på engelska och studenterna därför inte har något val av undervisningsspråk. Vi menar att det i sådana fall är ännu viktigare med planering, motivering och förberedelser vid valet av engelska som undervisningsspråk – för institutionen, lärarna och studenterna.

Avslutningsvis, noterar vi att utifrån ett studentperspektiv erbjuder en god utbildning på engelska även positiva effekter i form av en språklig komplettering av ämneskompetensen som stärker studentens möjligheter till att verka på den internationella arenan. En väl genomförd utbildning på engelska utgör dessutom ett positivt inslag i institutionens arbete med ”internationalisation at home”.³

3. Internationalisation at Home: <http://www.mah.se/english/About-Malmo-University/International/IaH---Internationalisation-at-Home/>.

Referenser

Hinkel, E. (2003) *Simplicity Without Elegance: Features of Sentences in L1 and L2 Academic Texts*. I: *Tesol Quarterly*, Vol 37, No. 2, 275–301. Publicerat av: Teachers of English to Speakers of Other Languages, Inc. (TESOL).

Biber, D. (1988) *Variation across speech and writing*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sällström Randsalu, P. (2007) *Language for Granted – Automatic Evaluation of the Language Used in Grant Applications*. Magisteruppsats, Lunds universitet.